

TARTUFFE - AZ ÁLSZENT

2009. október 11. vasárnap, 13:53 - Módosítás: 2009. október 11. vasárnap, 14:28

BARTÓK RÁDIÓ X. 5.

21.26: HangJátékTér -

Moliere: Tartuffe
Fordította: Vas István

Szereplők:
Pernelle asszony - Sulyok Mária,

Orgon - Pécsi Sándor,

Elmira - Ruttkai Éva,

Damis - Tordy Géza,

Mariane - Almási Éva,

Valér - Deák B. Ferenc,

Cléante - Kálmán György,

Tartuffe - Sinkovits Imre,

Dorine - Szemes Mari,

Lojális úr - Rajz János,

Rendőrhadnagy - Turgonyi Pál
Zeneszerző: Hidas Frigyes
Dramaturg: Mesterházi Márton
Rendezte: Varga Géza (1965)

Tartuffe ISMERTETŐ

Moliere a kor legjellemzőbb, a polgári előrehaladásra legveszedelmesebb típusát formálja meg Tartuffe alakjában. Ez teszi lehetővé, hogy az író valamennyi jellembeli fogyatékoság közül a képmutatást ábrázolja a legundorítóbbnak.

Orgon, a párizsi polgár családjába fogadja az álszent Tartuffe-t, aki teljesen feldúlja a család nyugalmát. Orgon közli lányával, hogy korábbi ígéretével ellentétben nem adja szerelmeséhez, Valérhez, Tartuffe-nek szánja. A harc Marianne boldogságának megmentéséért, és az álszent leleplezéséért folyik. Orgon egy idő múlva tisztán lát, s kiutasítja házából a képmutató álszentet. A cselekmény tetőpontja: a meggondolatlan Orgon nemcsak vagyonát adta Tartuffe-nek, hanem veszélyes titkokat is rábízott. Tartuffe visszaél ezzel, s feladja Orgont a királynál. A megoldást a király nagylelkűsége és bölcsessége hozza: régi szolgálataira emlékezve megbocsát Orgonnak, Tartuffe pedig - akiről kiderül, hogy régóta körözött gonosztevő - börtönbe kerül.

Tartuffe szimbólum lett, az álszent, kétszínu ember jelölésére.

Forrás: Legeza Ilona könyvismertetői

<http://legeza.oszk.hu/>

olvasható:MEK <http://mek.oszk.hu/00400/00453/#>

MOLIÈRE **(1622-1673)**

Poquelin mester, a királyi udvar tekintélyes kárpitosa úriembernek akarta nevelni korán értelmesnek mutatkozó fiát, Jean-Baptiste-ot. Volt is annyi összeköttetése, hogy a fiút abba a legelőkelőbb gimnáziumba íráthassa, amelyben csak arisztokraták és a legesleggazdagabb polgárok gyermekei tanulhattak. Az iparosfiú, aki végig a legszorgalmasabbak és legokosabbak közé tartozott, hamar felismerte, hogy a nagyúri ifjak megvetik, tüntetően lenézik a polgári ivadékokat, a módos polgárfiúk pedig szóba is alig akarnak állni a kárpitos fiával, bárha az apja a királyi udvar házi műhelyében dolgozik, de mégiscsak kézműves. Ráadásul ez az alulról jött fiú mindegyiküknél jobb tanuló, tehát indulatos ellenszenvvel, sőt gyűlölettel találkozott iskolatársai között. - Ez a serdülőkori tapasztalat alakította ki tudatában a lenézést a nagyurak iránt is, a nagyon gazdagok iránt is. Apjaura pedig azt szerette volna, ha a fiúból jogász lesz. Akkor ügyvéd is lehet, tehát bekerülhet az urak és gazdagok társaságaiba. A gimnázium után be is iratkozott a híres párizsi egyetemre, kitűnően elvégezte, de egy pillanatig sem akarta az urak és a gazdagok érdekeit képviselni. Az is hamar kiderült, hogy jól énekel, kitűnően táncol, arcmozdulataival mulattatni tud egész társaságokat. Elment tehát - még jogász korában - a legjobb hírű párizsi színházba, jelentkezett az igazgatónál, Bérart mesternél, aki alapos szakember lévén azonnal felismerte az istenáldotta színészi tehetséget, és szerződtette a fiatalembert. Előbb a kórusba, de csakhamar már szerepeket is kapott, kitűnő komikusnak bizonyult. Tehát zsebében a jogi diplomával nem ment haza, hanem megírta levélben apjának, hogy ő bizony színész lett. A csalódott, felháborodott, elkeseredett apa első haragjában válaszként kitagadta fiát, még azt is megtiltotta, hogy tisztelt családi nevüket használni merje. (Igaz, amikor hosszú évek múltán az engedetlen gyermek már nemcsak ünnepezt színész volt, de nagy hírű író is, akkor az apa megbocsátó örömmel ölelte újra keblére, felismerve, hogy az a híres Molière nevű művész, író, színházi rendező, akit maga a király is felettébb kedvel - azonos az ő kitagadott gyermekével. Mert Jean-Baptiste Poquelint mindenki Molière-nek

nevezte, és évszázadok óta ezen a néven lett klasszikus remekíró messze túl Franciaország határain is.)

Ez pedig úgy történt, hogy Bájart direktor felesége, madame Bájart, aki a színház első hölgye (olaszosan: prima donnája) volt, beleszeretett a sokkal fiatalabb, szép hangú, jó mozgású új színésztársba. Bájart-né sokkal idősebb volt az ifjú színésznél, de híresen szép és vonzó asszony. Nem csoda, hogy az ifjú színész azonnal viszontszerette. Sokáig voltak egymásnak sok örömet szerző szeretői. De egyszer Bájart mester megtudta felesége hűtlenségét, és a már jó színésznek bizonyuló Poquelin fiút azonnal elkergette a társulattól. Erre azonban Bájart-né is elhagyta férjét és a színházat. Magával vitte egész kicsi leányát is, akinek ettől fogva a leendő Molière volt a gyámja, nevelőapja. - A Molière név pedig úgy ragadt rá, hogy a szerelmes asszony "lággy, hangocská"-nak - persze franciául: Molière-nek - nevezte. Ezt a találónak érzett becenevet hamar átvette az egész társulat, majd a nézők is, s amikor már írónak is számított, Molière volt az írói neve is.

A szerelmes színészpár új művészi életet akart kezdeni. Társulatot szereztek, hogy vándorszínészekként járják az országot. A vidéki városok és a nagyobb falvak szívesen látták a szórakoztató együtteseket. Az elhagyott Bájart-féle színházból is csatlakoztak hozzájuk néhányan. Molière pedig zenés vígjátékokat kezdett írni a számukra. Ezeket akkor pastoraléknak, vagyis pásztorjátékoknak nevezték. Ez alakult át később az operett nevű játékfajtavá. Molière-ről kiderült, hogy könnyeden ír súlytalan cselekményű komédiákat, az énekelhető versek szövegét is ő alkotta, költőnek is jó volt. Csak éppen zeneszerző kellett hozzá. Szerencséjük volt. Egy serdülőkorból alig kinövő muzsikusiú, aki tíz évvel volt fiatalabb Molière-nél, kitűnő dallamokat tudott szerezni a szövegekhez, és egy ideig velük is tartott vándorútjukon. Lully idővel a század legnagyobb zeneszerzője lett, Molière-rel együtt került a királyi udvarba, és mindvégig jó barátként készséggel komponált, amikor Molière-nek zenés betétre volt szüksége. - Ez a vándortársulat hamar népszerű lett. A Bájart-nál induló színészek és színésznők jó művészek voltak, Bájart-né asszony nemcsak híres szépség volt, hanem a kor egyik legnagyobb színművésznője is. Maga Molière elsőrangú komikus színész, leleményes rendező és sikeres színdarabíró. Bár később ezeket a korai pásztorjátékokat nem vette fel vígjátékainak kötetébe. Mindmáig is csak Psyche című, ógörög tárgyú szerelmesjátékát ismerjük. A szerző idővel csak ezt vállalta korai kísérletei közül.

A vándortársulat azonban olyan népszerű volt, hogy híre eljutott a királyi udvarba is. Az irodalom- és művészetkedvelő XIV. Lajos szerette meghívni a jó hírű vándorszínészeket, mutassák meg, mit tudnak. Így került sor a Molière-társulatra is. A szerző-rendező-komikus társulatigazgató azonnal felismerte, hogy itt az alkalom a felemelkedésre. Ha apja udvari kárpitos, ő miért ne lehetne udvari színigazgató. Ehhez azonban a bemutatkozásnak sikerülnie kellett. - Itt kezdődik Molière írói felemelkedése a halhatatlan klasszikusok közé. - Régóta hordozta azt a komédiát, amely egyszerre gúnyolja ki a felületes arisztokratákat és az őket majmoló polgárokat. A meg nem értett műveltséggel tetszelgő, finomkodó embereket manapság - már régóta - sznoboknak nevezzük. Ezeknek XVII. századbeli előképe volt a "précieuse" (megszokott régi magyar fordításban: kényeskedő). Ezek kicsúfolása volt a

"Kényeskedők" című egyfelvonásos komédia, a drámatörténet egyik legjobb egyfelvonásosa. Molière néhány nap alatt megírta, a színészek betanulták, és előadásuk a legteljesebb siker volt. A nézők közt, az első sorban ült maga Lajos király, körötte-mögötte a legelőkelőbbek és legkulturáltabbak koszorúja. A dübörgő ünneplés után a király magához hívatta a szerző-rendező-igazgatót. Kezét nyújtotta, ez a legfelsőbb kegyekbe jutást jelentette. Nyilván Molière maga is meglepődött a túl gyorsan elérkezett elismerésen. A király ugyanis azt mondta neki, hogy ha a most következő éjszakán tud írni egy új egyfelvonásost, s ezt másnap délelőtt a színészek be tudják tanulni, akkor másnap este előadhatják. Ha ennek a rögtönzött új darabnak is sikere van, akkor Molière-t azonnal kinevezi az udvari színház igazgatójának, vele szerződötteti színészeit, és udvari muzsikussá emeli zeneszerzőjét. Molière és Lully tehát egyszerre, együtt indult a halhatatlanság felé.

XIV. Lajos nemcsak kegyeibe, de barátságába fogadta Molière-t. Aki másoktól különvéleményeket is alig viselt el, Molière-től nemcsak eltűrte, de el is várta a nyílt véleményt, a szabadszájúságot is. Ő a magasságban ugyanúgy lenézte az urakat is és a gazdag polgárokat, mint a mélységből szóló író. Mikor Molière legkritikusabb vígjátékát, a hivatali és a vallási képmutatást pellengérré állító Tartuffe-öt a hatóságok is, az egyház is letiltotta a színpadról, a király saját hivatalai és saját hitének egyháza ellenére kierőszakolta a nagy komédia játszhatóságát.

Egy évtizednél hosszabb ideig (a "Kényeskedők" bemutatásától haláláig), pontosabban 14 évig Molière volt a francia színpadok királya. Az udvari színház mellett a párizsi városi színház is uralma alá tartozott. Komédiáit urak és gazdagok átkozódása, de a nézők zajos ünneplése kísérte. Azok a művei, amelyeket maga is vállalt és sajtó alá rendezett, 36 vígjáték. Ő ugyanis következetesen a komikumra helyezte a hangsúlyt, és komédiának nevezte a tulajdonképpen tragikus témákat is. A "Misanthrope" (Embergyűlölő) kiábrándult hőse, aki kritizál, de ezt senki se hallgatja meg, igen tragikus téma (Goethe is egyértelműen tragédiának fogta fel). A Don Juan gőgös, lelkiismeretlen nagyura, akit végül elvisz az ördög - igazi tragikus hős. A "Férjek iskolája" és "A nők iskolája" a csalódások mulatságosan előadott tragédiája. "A képzelt beteg" nevetve ábrázolja szerzőjének gyötrelmes hipocondriáját. - Vannak persze egyértelműen bohózatos, mulattató darabok. A túl szabadszájú "Scapin fufangjai", a "Tolakodók", még a "Botcsinálta doktor" is mindenekelőtt nevetetni kíván. Ezeknél komolyabb - olykor komorabb - az a jellemvígjáték-típus, amely egy-egy emberi hibát, lélektorzulást tesz egyszerre nevetségessé és elgondolkodtatóvá. A botrányos remekmű, a "Tartuffe", a pénzimádat lélekgyötrő komédiája, a "Fösvény", a tekintélyért sóvárgó "Úrhatnám polgár", a nem kevésbé nagyratörő és szüntelenül csalódó "George Dandin" a vígjáték magasabb rendű drámai formáját jelentik. - És nagyon tragikusak azok a vígjátékok, amelyekben Molière saját magánéletbeli tragédiáját tárja a nézők-olvasók elé. Ilyen a végső "Képzelt beteg". Ennek hőse ugyanúgy fél a haláltól, mint szerzője. Ez is lesz a végzete. A képzelt beteg képzelt halálos rohama a címszerepet eljátszó Molière halálos összeesésének előképe. Úgy tesz, mint aki meghal... és valóban meg is halt. - De ezeknél is tragikusabb, amikor a szerző saját magánéletének tragédiájával nevetet. Molière ugyanis végzetére beleszeret nevelt leányába, Béjart-né immár felnövekedett lányába. Feleségül is veszi. Ettől a régi szerető úgy megsértődik, hogy kolostorba vonul és soha többé nem is akarja látni se a lányt, se volt szeretőjét. - De az új házasság szerencsétlen. A fiatalasszony híresen szép és híresen vonzó, de ugyanolyan híresen csapodár, hűtlen. Molière saját családi tragédiáját teszi nevetség tárgyává a "Nők

iskolájá"-ban is, a "Férjek iskolájá"-ban is.

Ez a hangvételében is sokféle életmű formáiban is felettébb változatos. A reneszánsz óta lehetséges a prózai dialógusokban írt vígjáték. Molière is komédiáinak jó részét prózában írta. De kitűnő verselő volt, rímjátékaival és szójátékaival is nevetetni tudott. Ám ha komoly vagy különösen költői volt a mondanivalója, akkor a legjobb tragikusokkal - Corneille-jel, Racine-nal - is felvehette a versenyt. Legszebb és legköltőibb, legtragikusabb vígjátéka, a Misanthrope pátoszt és líraiságot tud kifejezni a nagyon szép párrímes alexandrinusokkal.

Molière a francia klasszicizmus fénykorának kortársa. De a klasszikus tragédiákat Franciaországon kívül már alig-alig játsszák, Molière azonban olyan élő, mintha kortársunk volna.

HEGEDŰS GÉZA